

УДК 911.3

Є. Петрук, асп.

РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Виявлено регіональні відмінності розвитку житлово-комунального господарства. Складено рейтинг регіонів України за його рівнем. Співставлено рейтинги регіонів складені за факторами, які визначають стан його розвитку в Україні. Визначено регіони, які потребують першочергових заходів підвищення рівня розвитку житлово-комунального господарства.

There are regional differences of housing and communal services. Done ranking of regions of Ukraine for its level. Compared ratings compiled by regional factors that determine the state of its development in Ukraine. Defined regions that require urgent measures enhance the development of housing and communal services.

Постановка проблеми. Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) відіграє важливу роль у просторовій організації суспільного виробництва і в розвитку регіонального господарства. Воно є важливим складовим елементом територіально-виробничих комплексів. Раціональна територіальна організація продуктивних сил передбачає, зокрема, налагодження ефективного забезпечення населення житловими та комунальними послугами.

Рівень забезпечення визначених потреб населення у значній мірі відображає стан та перспективи подолання бідності в Україні – першочергового завдання України у контексті її спрямування до євро-атлантичної інтеграції.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження ЖКГ та закономірностей його просторового розвитку представлені в працях вітчизняних вчених Т.М. Качали, Г.О. Крамаренка, Л.Г. Чернюк, Б.М. Данилишина, В.В. Дорофієнко, Г.І. Онищука, В.І. Куценко, В.М. Лобаса, І.М.Осипенко, В.І. Пили, О.Т. Рибалка, Д.М. Стеценка та ін.

В своїх публікаціях вони виклали основні положення наукових категорій “житлово-комунальне господарство”, “житлово-комунальний комплекс” методику та методи досліджень його територіальної структури, здійснили аналіз його стану в межах країни та її конкретних регіонів. Недостатньо вивчено комплекс регіональних особливостей розвитку ЖКГ з позиції суспільної географії.

Формування цілей статті. Витрати держави на утримання неефективної системи забезпечення потреб населення житлом та комунальними послугами швидко зростають. Це є предметом занепокоєння для багатьох їх керівників. Програми з досягнення розвитку ЖКГ регіонів України, які найчастіше погано розробляються й впроваджуються у практичну діяльність, характеризуються наявністю непотрібних заходів і витратою часу й коштів. Однією із складових проблеми є неадекватна оцінка регіональних особливостей розвитку ЖКГ. Основними цілями нашої статті є визначення регіональних відмінностей розвитку ЖКГ.

Основна частина. Виявлення регіональних відмін розвитку ЖКГ здійснено нами у відповідності до результатів попередніх досліджень – факторного аналізу – із застосуванням методу бальної оцінки. Здійснені раніше обрахунки, свідчать про те, що провідними для розвитку ЖКГ в Україні та її регіонах є чинники фінансового характеру, технічного стану житлового фонду, інфраструктури комунального господарства та ефективності використання спожитих галуззю ресурсів та виробництва послуг.

Для показників, які відображають стимулюючий на розвиток ЖКГ вплив (обсяги фінансування об'єктів ЖКГ за рахунок коштів державного бюджету, рівень відшкодування собівартості тарифом, рентабельність виробництва з урахуванням дотації та інші), ранг рейтингу розраховувався шляхом присвоєння найвищого рангу найбільшому показнику, а для показників, які відображають дестимулюючий вплив (витрати палива, тепла,

води, відсоток котлів з терміном експлуатації більше 20 років та інші), навпаки.

Найбільш впливовим чинником розвитку ЖКГ в Україні є чинник фінансового забезпечення. Здійснена бальна оцінка свідчить, що найкращим за період з 2004 по 2008 рр. фінансовий стан підприємств був у м. Києві, Чернігівській, Київській та Полтавській областях. Сприятливим був фінансовий стан підприємств ЖКГ Сумської, Волинської, Харківської, Черкаської, Тернопільської, Житомирської та Львівської областей.

Достатньо складним був фінансовий стан підприємств ЖКГ Хмельницької, Миколаївської, Донецької, Запорізької, Рівненської, Вінницької, Чернівецької та Херсонської областей. Складним був фінансовий стан АР Крим, м. Севастополь, Одеської, Луганської, Івано-Франківської та Дніпропетровської областей. Найгіршим був фінансовий стан Кіровоградської та Закарпатської областей.

Найбільш прикметною обставиною аналізу є те, що основним джерелом фінансування розвитку підприємств ЖКГ України залишається державний бюджет України. Цікавим є аналіз рівня фінансового стану регіонів України за окремими його показниками. Так, друге місце у рейтинзі займає Чернігівська область, яка за показником обсягів фінансування об'єктів житлового господарства, комунальної теплоенергетики, водопровідно-каналізаційного господарства займає скромне 13 місце з-поміж усіх регіонів країни. В цей же час вона є абсолютним лідером за терміном погашення дебіторської та кредиторської заборгованості цих підприємств.

Така ситуація обумовлена недостатнім рівнем прозорості використання бюджетних коштів підприємствами галузі, низькою ефективністю функціонування відповідних підприємств, менеджменту їх розвитку, вкрай незадовільним станом технічного обладнання та застарілістю технологій будівництва житла й надання комунальних послуг населенню. Подібним до Чернігівської області у Полтавській термін підприємств ЖКГ має значно вищий рейтинг з-поміж регіонів України за той, який вона має за обсягами фінансування з державного бюджету.

Відповідні показники м. Києва та Київської області, щодо обсягів фінансування та термінів погашення заборгованості підприємств ЖКГ, є достатньо паритетним.

Ще більший резонанс між цими показниками характеризує Донецьку область – маючи найвищий рейтинг щодо обсягів фінансування підприємств галузі (12,5 % обсягів загальнодержавного фінансування), вони мають період погашення дебіторської та кредиторської заборгованості значно нижчий ніж середній по країні.

Луганська область, посідаючи друге місце у рейтингу регіонів України за рівнем фінансування ЖКГ з державного бюджету (10,1 % обсягів загальнодержавного фінансування), за протяжністю періоду погашення боргів підприємств галузі поступається лише Дніпропетровській області. Найгірший показник якої щодо цього співіснує із третім місцем у рейтингу регіонів за рівнем

фінансування підприємств ЖКГ (7,7 % обсягів загальнодержавного фінансування).

Подібна невідповідність характерна у значній мірі для АР Крим, Закарпатської, Запорізької, Харківської та Херсонської областей. Рівень фінансування підприємств ЖКГ восьми регіонів у 2004 – 2009 рр. лідерів за показником складає 49 % загальнодержавного фінансування. І усі без виключення вони належать до тих регіонів, які мають значно довший період погашення заборгованості ніж інші регіони.

У Волинській, Львівській, Одеській, Сумській, Тернопільській, Черкаській та Чернівецькій областях порівняно короткий період погашення заборгованості міських підприємств ЖКГ, але обсяги їх фінансування з державного бюджету є вкрай низькими. Дев'ять областей України із найгіршим фінансуванням з державного бюджету підприємств ЖКГ разом у 2004 – 2009 рр. отримали менше 17 % загальнодержавного фінансування.

Можна зробити певні висновки із зіставлень здійснених рейтингів регіонів країни. Так, спостерігаємо, що у багатьох випадках фінансовий та технічний стан підприємств ЖКГ є однаково складними. А мотивація їх фінансування з державного бюджету не завжди обумовлена технічними проблемами галузі. Показовим є складний фінансовий стан підприємств ЖКГ Закарпатської області та проблеми з їх технічним оснащенням. Ця область мала найбільшу частку старих та аварійних теплових мереж, водопровідних і каналізаційних мереж на початок 2009 р. Як наслідок для регіону характерні надмірні втрати ресурсів в процесі надання комунальних послуг – за цим показником вона поступалась лише Полтавській та Вінницькій областям. У регіоні не вдавалось акумулювати достатньо фінансових ресурсів для потреб галузі – як наслідок область у 2004 – 2009 рр. мала найдовший період погашення кредитів підприємств ЖКГ. При цьому рівень державної підтримки функціональної здатності галузі був неадекватним – фінансування підприємств ЖКГ в регіоні із державного бюджету мало значно нижчий за середній по країні рівень.

Подібна ситуація характерна також для Житомирської області, технічний стан підприємств та інфраструктури ЖКГ є вкрай незадовільним, втрати тепла і води не виправдана, фінансування з державного бюджету при цьому нижче за середній рівень по країні.

У Чернівецькій області на достатньому рівні обслуговуються борги ЖКГ, не високою є частка старих та аварійних теплових, водопровідних і каналізаційних мереж, але надто велика частка ветхого житла та не виправдано низьке фінансування підприємств ЖКГ з державного бюджету обумовлюють 21 місце з 26 у рейтинзі регіонів країни за рівнем втрат води і тепла у процесі функціонування ЖКГ.

Вкрай складною є ситуація щодо розвитку ЖКГ Сумської та Чернігівської областей, при фінансуванні яких з державного бюджету, у дещо меншому ніж середній обсяг по країні, достатньо високому рівні обслуговуванні боргів ЖКГ області, на прийнятному рівні технічного стану житла та комунальної інфраструктури є найвищими серед інших регіонів країни втрати тепла та води в процесі функціонування ЖКГ області.

Натомість в Одеській області за таких негативних показників розвитку підприємств ЖКГ, – як висока частка ветхого житла (гірший цей показник лише у Харківській та Донецькій областях), найгірший рівень з-поміж інших регіонів України технічного стану мереж комунального господарства – високий рівень фінансування підприємств ЖКГ із державного бюджету (п'яте місце в країні за обсягами фінансування) дозволив у 2004 – 2008 рр. вберегтись від надмірних втрат тепла та води у процесі фу-

нкціонування власного ЖКГ (належить до третини регіонів країни з найменшими відповідними втратами).

Докладніше представити регіональні особливості розвитку ЖКГ України, на нашу думку, нам дозволить аналіз рейтингу регіонів країни за рівнем ефективності його функціонування.

Найвищими є рівень продуктування та надання послуг ЖКГ в Одеській, Чернігівській, Полтавській та Харківській областях. При цьому якщо Одеська область за 2004 – 2008 рр. вийшла на перше місце в країні за рівнем оплати послуг споживачами підприємств, житлового господарства, комунальної теплоенергетики та водопровідно-каналізаційного господарства, Чернігівська та Полтавська області мають достатньо високий рейтинг за рівнем відповідної оплати населенням, то для Харківської області характерний один з найнижчих рейтингів за цим показником в країні.

Групу регіонів країни характеризує вищий за середній рівень по країні ефективності виробництва та надання послуг населенню ЖКГ у 2004 – 2008 рр. – міста Київ, Донецька, Херсонська, Черкаська, Сумська, Івано-Франківська, області. При цьому лише Донецька область мала високий рівень оплати послуг споживачами підприємств ЖКГ, інші – дещо нижчий середнього по країні, а у Івано-Франківській області один з найнижчих в країні.

Нижчий за середній по країні рівень ефективності виробництва та надання послуг населенню ЖКГ за цей період мали Севастополь, АР Крим, Миколаївська, Кіровоградська, Тернопільська, Хмельницька та Луганська області. При цьому лише Хмельницька область мала високий рівень оплати послуг споживачами підприємств ЖКГ, інші – дещо нижчий середнього по країні.

Набагато нижчий за середній по країні рівень ефективності виробництва та надання послуг населенню ЖКГ за 2004 – 2009 рр. мали Вінницька, Київська, Дніпропетровська, Запорізька та Рівненська області. Цікаво, що Дніпропетровська область при цьому мала у 2004 – 2008 рр. другий рейтинг у країні щодо сплати послуг споживачами послуг ЖКГ, такий високий рейтинг мали також Рівненська та Вінницька області, у Запорізькій та Київській області цей рейтинг один з найнижчих в країні (остання мала вищий рейтинг лише за Кіровоградською та Закарпатською областю).

Найнижчий рейтинг за ефективністю виробництва та надання послуг населенню ЖКГ (2004 – 2008 рр.) в Україні мали Чернівецька, Волинська, Житомирська, Закарпатська та Львівська області. При цьому Чернівецька область мала дуже високий (п'ятий) рейтинг в країні за рівнем сплати населенням послуг ЖКГ, інші – мають рейтинг один з найнижчих у країні.

Аналіз складеного рейтингу свідчить з одного боку про високий рівень кореляції між рентабельністю продуктування послуг ЖКГ та рівнем відшкодування собівартості тарифом їх послуг. З іншого боку окремого аналізу та пояснення потребує випадання взаємовпливу рейтингів деяких регіонів країни щодо рентабельності виробництва послуг ЖКГ та рівня сплати їх населенням. Так Хмельницька область при другому рейтинзі у країні щодо сплати населенням послуг ЖКГ та Дніпропетровська при третьому, мають значно нижчий за середній по країні рейтинг щодо рентабельності підприємств ЖКГ.

Складений рейтинг регіонів України за рівнем розвитку ЖКГ за показниками 2004 -2008 рр. показує, що найкращий стан ЖКГ характерний на сьогодні для м. Київ, Чернігівської, Полтавської, та Тернопільської областей. При чому м. Київ та Чернігівська області вирізняються найвищими рейтингами щодо фінансового стану підприємств ЖКГ, а Тернопільська – їх технічного стану (рис. 1).

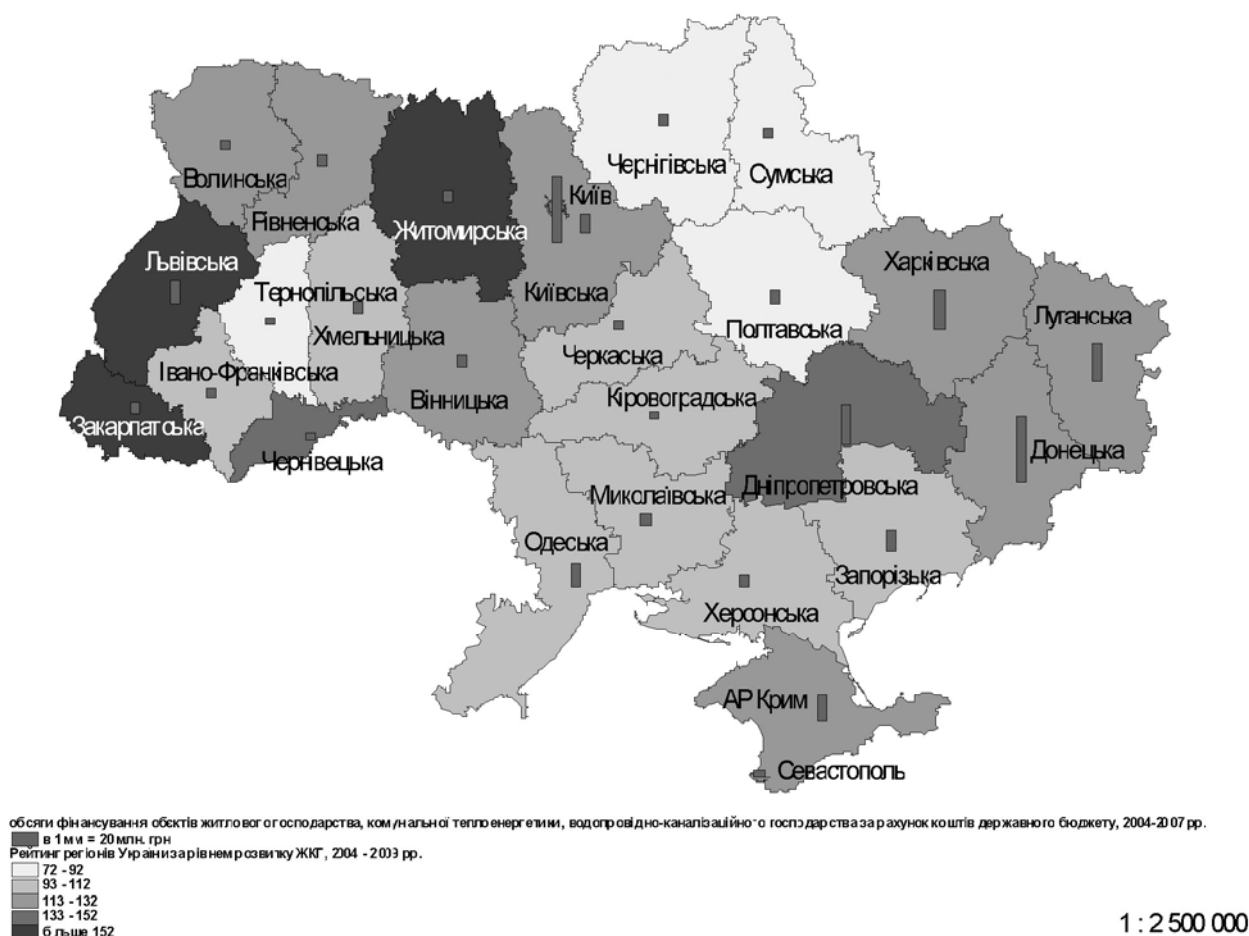

Рис. 1. Регіональний розвиток житлово-комунального господарства України у 2004 – 2009 рр.
Розроблено автором за даними Державного комітету статистики України [2]

Високий рейтинг має цілий ряд регіонів країни – м. Севастополь, Сумська, Миколаївська, Кіровоградська, Хмельницька, Черкаська, Одеська, Івано-Франківська, Херсонська, Запорізька області. Ці регіони не визначає високий рівень фінансування з державного бюджету, але вони у більшості випадків мають високий рейтинг за технічним станом підприємств ЖКГ та його інфраструктури, Одеська область має найвищий рейтинг у країні за ефективністю продукування та надання послуг у сфері ЖКГ.

АР Крим, Харківська, Вінницька, Донецька, Київська, Волинська, Луганська та Рівненська області мають рейтинг дещо нижчі за середній по країні. Причому ряд із них за рахунок найвищих часток фінансування ЖКГ з державного бюджету. Так Харківська завдяки цьому параметру потрапила до цієї групи при тому, що має найгіший рейтинг з-поміж регіонів України щодо технічного стану ЖКГ та його інфраструктури.

Значно гірший за середній для регіонів України рейтинг щодо розвитку ЖКГ у 2004 – 2009 рр. мають Дніпропетровська та Чернівецька області. За трьома групами показників, які використано для складання рейтингу, для них характерні нижчі за середні по країні показники. Особливо складним є технічний стан підприємств ЖКГ, його інфраструктури та низька ефективність виробництва та надання відповідних послуг населенню.

Навіть, близькі до середніх по країні показники фінансового стану підприємств ЖКГ не дозволяють при найгірших показниках інших груп, уникнути Львівській та Житомирській області найнижчого сумарного рейтингу.

Особливе місце абсолютного аутсайдера займає Закарпатська область. Стан ЖКГ якого потрібно визнати вкрай незадовільним.

Регіони, які посіли місця у трьох останніх групах рейтингу потребують розробки та нагального впровадження регіональних програм відновлення та розбудови ЖКГ. Програми, насамперед, мають визначити заходи із залучення фінансових ресурсів на розбудову інфраструктури ЖКГ, технічного переоснащення його підприємств та закладів, підвищення ефективності задоволення потреб споживача.

Найбільше турбує стан ЖКГ Закарпаття. Ігнорування його проблем з боку апарату держуправління тягне за собою глибокі господарські, соціальні та екологічні негативні наслідки, відображає недалекоглядність регіональної політики держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Викладений методичний підхід та інструментарій аналізу й діагностики стану регіонального розвитку ЖКГ дозволяють з достатньою повнотою досліджувати комплекс факторів, що визначають його стан, осмислено й цілеспрямовано організувати й виконати необхідний моніторинг, сприяє системному аналізу динамічно мінливої соціально-економічної ситуації у конкретному регіоні, проводити обґрунтування прийнятих управлінських рішень.

1. Петрук Є.В. Чинники розвитку житлово-комунального комплексу України / Петрук Є.В. // Економічна і соціальна географія: 36. наук. пр. – К.: Знання. - 2009. – Вип. 59. – С. 147-154; 2. Житловий фонд (1990-2009 рр.) – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.